

М. Д. БАЛДЖИ

ЗАСТОСУВАННЯ ІНДИКАТОРНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МІСТА

Розглянуті положення використання індикаторного підходу для визначення соціально-економічної ситуації на локальному рівні. Визначені підсистеми економічної та соціальної сфер з конкретними елементами для розрахунку індексу стійкості соціально-економічного розвитку. На прикладі м. Одеси розраховано індекс стійкого розвитку, що дозволило проаналізувати становище кожної підсистеми міста та виявити проблемні підрозділи, які перешкоджають загальному розвитку. Зроблені висновки щодо перспектив та вдосконалення стратегії соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: індикаторний підхід, інтегральний показник, індекс стійкості, соціально-економічний розвиток, місто, стратегія.

Вступ. Стихийний розвиток міст вже відходить у минуле, так як без визначених стратегічних цілей неможливо передбачити як саме буде проходити процес розвитку, які зміни відбудуться в майбутньому і як саме місто буде реагувати на нові виклики. Щоб ефективно розвиватися, максимально використовувати свої сильні та розвивати слабкі сторони, вирізнятися на фоні регіону, місто мусить функціонувати згідно задалегідь сформованої стратегії розвитку.

Аналіз стану питання. Сталий соціально-економічний розвиток є пріоритетним завданням будь-якого міста. Для досягнення цієї мети проводиться стратегічне планування та прогнозування, яке широко використовується за кордоном. Хоча Україна тільки недавно почала переймати досвід місцевого управління у закордонних країн, практика стратегічного розвитку швидко поширюється не тільки на міста обласного значення, але й на районні центри. Стратегія допомагає місту обрати свій раціональний шлях розвитку і створити найважливіші переваги у його функціонуванні: готує його до змін у зовнішньому середовищі; пов'язує ресурси зі змінами зовнішнього середовища; прояснює проблеми, які виникають; координує роботу різних структурних елементів. Для забезпечення стабільного розвитку міста виникає необхідність наукового обґрунтування стратегії їх розвитку. Для досягнення цілей стратегічного розвитку міста необхідно об'єктивно оцінити ситуацію в економіці, інфраструктурі, соціальній сфері та екології.

Аналіз основних досягнень і літератури. Стратегічні підходи до розвитку міст та інших територій досить широко обговорювались у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. Розроблені методичні підходи до побудови стратегії на державному та регіональному рівнях, визначені пріоритетні напрямки побудови стратегій, обґрунтовані чинники застосування стратегічних підходів розвитку на макро- і мезорівні [1, 2, 3].

Існуючі методи розв'язання задачі. В дослідженні поставленої проблеми можливе використання різних методів: індукції та дедукції (для одержання часткових та загальних висновків), аналізу та синтезу (для аналізу літератури та об'єднання отриманих даних), статистичної обробки даних (для порівняння соціально-економічного розвитку міста за

2012-2014 роки), метод суми місць (для виявлення конкурентних позицій міста), індикаторний метод (для аналізу соціально-економічного розвитку міста) та інші.

Мета дослідження полягає у розкритті питань щодо формування стратегій розвитку міста та визначення соціально-економічного стану м. Одеси за допомогою індикаторного методу.

Постановка проблеми: дослідити процес створення стратегічних планів та способів їх оцінки; проаналізувати соціально-економічне становище Одеси; дослідити ефективність використання нових методів оцінки соціально-економічного розвитку міста Одеси.

Методи дослідження. З метою оцінки соціально-економічного розвитку нами була обрана методика побудови інтегральних індикаторів стійкості розвитку міста [4, 5], і на її основі дано оцінку стійкості соціально-економічного розвитку міста Одеси з 2012 по 2014 роки. В основі методики лежить рішення задачі побудови інтегрального індикатора, що дозволяє дати оцінку стійкості розвитку міста, на основі інтегральних індикаторів більш конкретних його підсистем. В якості основних підсистем сталого розвитку міста виділяють підсистеми економічного розвитку, соціальна сфера, інфраструктура і природне середовище.

Результати чисельного моделювання.

Для аналізу соціально-економічного розвитку м. Одеси за 2012-2014 роки індикаторним методом обрано індекс стійкості соціально-економічного розвитку, який включає дві підсистеми з наступними елементами:

- 1) економічний розвиток: промисловість, послуги, будівництво;
- 2) соціальна сфера: демографічна ситуація, доходи населення, соціальне забезпечення.

Для визначення відносної частки міста Одеси використовувалось співвідношення між показниками міста та області. Відносна частка міста Одеса в Одеському регіоні за основними соціальними показниками складала: за кількістю наявного населення 42,2%; за середньорічної кількістю найманих працівників 59,9%; за кількістю зареєстрованих безробітних 19,4%; за кількістю середньомісячної заробітної плати 108,7%. Простеживши динаміку за останні три роки було зроблено умовивід, що майже

всі показники соціального розвитку міста погіршилися у 2014 році, у порівнянні з 2012 роком, окрім середньомісячної заробітної плати. Остання збільшилась на 18,8%, що зумовлено, в більшій мірі, інфляцією національної валюти.

Наведені данні показують деградацію таких елементів соціального розвитку міста як населення та ринок праці. Проаналізовані показники, що характеризують доходи населення та соціальні послуги. Частка міста у загальній сумі несплаченої заробітної плати складає 76%. Сума несплаченої заробітної плати працівникам підприємств міста (з урахуванням економічно активних підприємств, суб'єктів господарювання, щодо яких реалізуються процедури відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, а також економічно неактивних підприємств) у 2014 році збільшилась на 4717 грн або на 37,1%, у порівнянні з показником 2012 року. Збільшення загальної суми несплаченої заробітної плати відбулося переважно за рахунок економічно активних підприємств.

Відносна частка міста Одеси в Одеському регіоні по виплатам населенням житлово-комунальних послуг:

- 1) з нарахування послуг до оплати – 64,7%;
- 2) з оплати населенням послуг – 64,2%;
- 3) з рівня оплати населенням послуг – 99%.

За простеженими даними останніх трьох років спостерігається позитивна динаміка з оплати за житлово-комунальні послуги. Нарахування населенню за житлово-комунальні послуги до їх оплати збільшились на 49,5%, а сума оплати та рівень оплати зросли відповідно на 54,7% та 3,4%. Крім того, середні нарахування за житлово-комунальні послуги на одного власника особового рахунку у 2014 році з урахуванням електроенергії (із розрахунку 150 кВт·на місяць), у порівнянні з 2012 роком, збільшились з 537,7 грн до 771,3 грн або на 43,4%. Тенденція боргу за 3 місяці і більше наступна:

газопостачання – борг збільшився з 3,2% у 2012 році до 33,1% у 2014 року; центральне водопостачання та водовідведення – збільшився з 16,1% на 21,0%; утримання будинків та споруд прибудинкових територій – зменшився з 21,6% до 20,6%; вивезення побутових відходів – зменшився з 20,6% до 18,1%; централізоване опалення та гаряче водопостачання – зменшився з 20,9% до 15,9%.

Проведений аналіз надання субсидій населенню за 2012 – 2014 рр. свідчить про те, що у 2014 р. за субсидіями для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг звернулись 23,1 тис. сімей, що на 40,5% більше, ніж у 2012 р. Середній розмір призначеної субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг на одну сім'ю у 2014 р. збільшився у порівнянні з відповідним періодом 2012 року на 11,2 грн. і становив 136,7 грн. Середній розмір призначених субсидій у 2012-2014 рр відповідно склав: 125,5 грн/сім'ю; у 2013 р $p = (1891002/15541) * 100\% = 121,7$ грн/сім'ю; у 2014 р $p = (2633102/19257) * 100\% = 136,6$ грн/сім'ю. Відносна частка міста Одеси в Одеському регіоні по субсидіям для відшкодування житлово-комунальних послуг: за кількістю сімей, що звернулись за субсидіями – 40,5%; за кількістю сімей, яким призначено субсидії – 37,4%;

за загальною сумою призначених субсидій – 42,2%; за середнім розміром призначених субсидій – 112,9%. Наведенні дані свідчать про позитивну динаміку надання субсидій для відшкодування витрати за оплату житлово-комунальних послуг. Кількість сімей, які звернулись за субсидіями в цей період збільшилась з 19463 до 23111 сімей, або на 18,7%. Також збільшилась кількість сімей, яким призначено субсидії з 17646 до 19257 сімей, або на 9,2%. Загальна сума призначених субсидій зросла з 2213755 до 2633102 грн, або на 19%. Середній розмір призначених субсидій на одну сім'ю зріс з 125,5 до 136,7 грн/сім'ю, або на 8,9% за останні три роки. За показником «середній розмір призначених субсидій» м. Одеса перевищує відповідний показник регіону на 12,9%.

Проаналізована криміногенна ситуація у місті Одесі за 2013-2014 роки свідчить про загальне зменшення правопорушень. За повідомленням прокуратури Одеської області, у місті протягом 2014 р. обліковано 10958 кримінальних правопорушень (42,6% від загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень в області), що на 28,6% менше, ніж у 2013 р, в якому цей показник склав 15349 випадків. Із загального числа зафіксованих правоохоронними органами кримінальних проявів 5232 – тяжкі та особливо тяжкі, що на 2171 менше, ніж за 2013 р. (7403 правопорушень). У загальній кількості злочинів 63,7% становили злочини проти власності, 7,4% – злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту, 5,0% – злочини проти життя та здоров'я особи, 5,0% – злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, 4,4% – злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, 3,5% – злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення, 2,3% – злочини у сфері господарської діяльності, 2,0% – злочини проти громадського порядку та моральності, 1,3% – злочини проти правосуддя. Протягом 2014 р. скоєно 87 умисних вбивств та замахів на вбивство, 76 умисних тяжких тілесних ушкоджень, 8 згвалтувань та замахів на згвалтування (що на 13,4% та на 60,0% більше, ніж у попередньому році). Порівняно з 2013 р. кількість випадків вимагання зменшилась на 56,4%, крадіжок – на 30,3%, шахрайства – на 15,6%. Разом з тим, кількість грабежів зросла на 36,4%, квартирних крадіжок – на 8,4% і становила 2094 та 633 випадки. У 2014р. скоєно 490 випадків незаконного заволодіння транспортним засобом, 120 випадків хабарництва, що на 84,2% та 10,1% більше, ніж у 2013 р. Кількість випадків, пов'язаних з наркотиками, порівняно з 2013 р. зменшилась на 5,0% і становила 380 випадків. Серед виявлених осіб (1,6 тис.), які вчинили злочини, 23,6% раніше вже ставали на злочинний шлях, 6,5% знаходились у стані алкогольного сп'яніння; 6,6% – іноземні громадяни, 3,8% – неповнолітні.

З огляду на вищезазначені соціальні показники розвитку м. Одеси у 2012-2014 рр. можна зробити висновок про те, що місто розвивається нерівномірно. Для всебічного позитивного соціального розвитку

необхідно зосередити більше сил і грошових коштів на проблемних негативних соціальних аспектах у наступних періодах.

Для оцінки існуючої ситуації щодо економічної складової міста Одеси проведено аналіз економічних показників розвитку міста Одеса за 2012-2014 рік.

Основні показники соціального розвитку міста за 2012-2014 рр. і їх частка в регіоні представлені в таблиці 1.

Відносна частка міста Одеси в Одеському регіоні по основним показникам економічного розвитку міста складає:

- 1) за обсягом реалізованої промислової продукції у фактичних цінах – 42,1%;
- 2) за прийняттям в експлуатацію загальної площі житла – 48,6%;
- 3) за капітальними інвестиціями – 65,4%;

4) за обсягом перевезення вантажів усіма видами транспорту – 87%;

5) за обсягом перевезення пасажирів усіма видами транспорту – 89,4%;

б) за обсягом реалізованих послуг – 55,9%.

Аналіз основних показників економічного розвитку міста Одеса за 2012-2014 роки показує, що: обсяг реалізованої промислової продукції у фактичних цінах збільшився на 9,4%; кількість прийнятого в експлуатацію загальної площі житла зросла на 4,2%; обсяг капітальних інвестицій у фактичних цінах зменшився на 11,9%; обсяг перевезення вантажів усіма видами транспорту зменшився на 23,8%; обсяг перевезення пасажирів усіма видами транспорту загального користування зріс на 2,8%; обсягу реалізованих послуг збільшився на 12%.

Таблиця 1 – Основні показники економічного розвитку міста за 2012-2014 роки

Показники	Значення за роками			Темп зростання у 2014 р. по відношенню до 2012 р, %	Частка м. Одеса в регіоні (за даними 2014 року), %
	2012	2013	2014		
Обсяг реалізованої промислової продукції у фактичних цінах, млн.грн	11373,5	11869,1	12444,9	109,4	42,1
Прийняття в експлуатацію загальної площі житла, тис. м ²	416	353,9	433,5	104,2	48,6
Капітальні інвестиції у фактичних цінах, млн.грн	6277,0	6007,8	5534,6	88,1	65,4
Обсяг перевезення вантажів усіма видами транспорту, тис. т	40538,7	37881,8	30928,6	76,2	87
Обсяг перевезення пасажирів усіма видами транспорту загального користування, млн. пасажирів	282,5	246,8	290,4	102,8	89,2
Обсяг реалізованих послуг, млн.грн	15858,4	18917,0	18086,5	114,0	55,9

Наведені дані свідчать про покращення розвитку таких елементів, як промисловість, будівництво, транспорт (перевезення пасажирів) та послуг за 2012-2014 роки. Зниження кількості капітальних інвестицій, обсягу перевезення вантажів вказують на занепад елементів капітальні інвестиції та транспорт (перевезення вантажів).

Узагальнюючий показник кожної підсистеми знаходимо з стандартизованих значень за формулою [4]:

$$I_i = \frac{1}{m+k} \left[\sum_{j=1}^m I_{ij}^{(noz)} + \sum_{j=1}^k I_{ij}^{(neg)} \right], \quad (1)$$

де I_i – інтегральний показник відповідної системи,

m – кількість позитивних показників,

k – кількість негативних показників,

$I_{ij}^{(noz)}$ – стандартизоване значення j -го позитивного показника для i -тої підсистеми,

$I_{ij}^{(neg)}$ – стандартизоване значення j -го негативного показника для i -тої підсистеми.

Індекс стійкого розвитку міста розраховується за формулою:

$$I_{CPM} = \sum_{i=1}^n w_i \cdot I_i, \quad (2)$$

де I_{CPM} – індекс стійкого розвитку міста,

w_i – ваговий коефіцієнт відповідній підсистемі, задовольняючий умови: $w_i \geq 0, \sum w_i = 1$.

Індекс стійкості соціально-економічного розвитку міста розраховуємо за наступною формулою:

$$I_{сссепр} = W_e + W_c, \quad (3)$$

де W_e – узагальнений показник елементів економічного розвитку;

W_c – узагальнений показник елементів соціальної підсистеми.

Для аналізу стійкості економічного розвитку індикаторним методом обрані елементи: промисловість, послуги та будівництво. В якості узагальнюючого показника обраний темп приросту. Аналіз стійкості соціального розвитку міста проводився за елементами: демографічна ситуація, доходи населення, соціальне забезпечення. Узагальнюючим показником елемента «демографічна ситуація» обрана чисельність наявного населення. На основі проведеного аналізу розраховано індекс стійкого соціально-економічного розвитку міста. Вихідні дані обрано за даними головного управління статистики в Одеській області [6].

Згідно з представленням значення кожної підсистеми, присвоєні наступні ваги: для економічної підсистеми – 0,6, для соціальної – 0,4.

Індекси стійкості соціально-економічного розвитку міста в період з 2012 до 2014 роки включно мають наступні значення:

$$I_{\text{серм}} 2012 = 0,6 \cdot 12,6\% + 0,4 \cdot (-3,2\%) = 7,56\% - 1,28\% = +6,28\%$$

$$I_{\text{серм}} 2013 = 0,6 \cdot 7,4\% + 0,4 \cdot (-1,5\%) = 4,44\% - 0,6\% = +3,84\%$$

$$I_{\text{серм}} 2014 = 0,6 \cdot (-2,8\%) + 0,4 \cdot (+15,8\%) = -1,68\% + 6,32\% = +4,64\%$$

Розрахунок індексів стійкості соціально-економічного свідчить про позитивну динаміку розвитку. У 2013 році індекс зменшився на 2,44%, у порівнянні з 2012 роком, але у 2014 році зріс на 0,8%, порівнюючи з попереднім роком, що зумовлено ростом стійкості. Головну роль в цьому процесі зіграв соціальний блок.

Динаміка індикаторів підсистем та індексу соціально-економічного стійкого розвитку міста Одеси за 2012-2014 роки наведена в таблиці 2.

Таблиця 2 – Динаміка індикаторів підсистем та індексу соціально-економічного стійкого розвитку міста Одеси за 2012-2014 роки, %

Рік	$I_{\text{екон.}}$	$I_{\text{соц.}}$	$I_{\text{серм}}$
2012	12,4	-3,2	6,28
2013	7,4	-1,5	3,84
2014	-2,8	15,6	4,64

Для кожної з підсистем нами були позначені лінії трендів, які показують відхилення від стійкого позитивного або негативного розвитку. На рисунку 1 показана загальна динаміка індексу стійкого соціально-економічного розвитку міста. В зв'язку з тим, що в розглянутих підсистемах спостерігалось відхилення відповідних індикаторів у 2013 році, це було відображено у динаміці індексу, адже у цьому році простежено відхилення від лінії тренду. Незважаючи на зниження значення показника у 2012-2013 роках, протягом наступних років відбувається позитивна динаміка тенденція розвитку.

Отже, метод побудови інтегральних індикаторів дозволяє проаналізувати становище кожної підсистеми розвитку міста та виявити проблемні підрозділи, що перешкоджають загальному стійкому розвитку міста. З огляду на вищезазначені дані та проведений аналіз соціально-економічного розвитку міста, можна зробити висновок про те, що протягом 2012-2014 років спостерігається позитивна тенденція стійкого соціально-економічного розвитку м. Одеси, незважаючи на зниження індексу стійкого соціально-економічного розвитку до 3,84% у 2013 році. Загальна тенденція зростання зумовлена лише позитивним розвитком підсистеми «соціальна сфера». На відміну від якої підсистема «економічний розвиток» має негативну тенденцію, що вказує на зниження економічного розвитку м. Одеси.

Балджи Марина Дмитрівна – доктор економічних наук, професор, завідувача кафедрою економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету; тел.: (067) 559-57-64; e-mail: baldgi@ukr.net.

Baldgi Marina Dmitrivna – Doctor of Economic Sciences, Full Professor, Head of the Department of Economic and Management of National Economy in Odessa National Economic University; тел.: (067) 559-57-64; e-mail: baldgi@ukr.net.

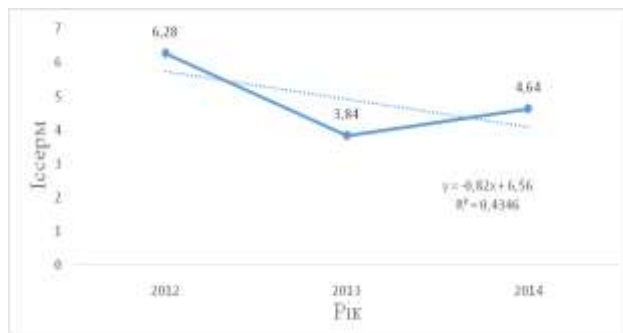

Рис. 1 – Динаміка індексу стійкого соціально-економічного розвитку міста

Висновки. Відповідно до проведених досліджень, вважаємо доцільним органам місцевого самоврядування приділити увагу економічному розвитку міста, а для цього потрібно вдосконалити стратегію соціально-економічного розвитку міста.

Список літератури: 1. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія / Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2009. – 336 с. 2. Кухарська Н. А. Концепція стратегіювання соціально-економічного розвитку регіонів України: [монографія] / Н. А. Кухарская. – Одеса: Фенікс, 2011. – 88 с. 3. Сментина Н.В. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку на мезорівні: теорія, методологія, практика: монографія / Н.В. Сментина. – Одеса: АТЛАНТ, 2015. – 300 с. 4. Деневизюк Д.А. Устойчивое развитие города: вопросы теории, оценка и основные приоритеты: дис... кандидата эконом. наук: 08.00.05 / Деневизюк Д.А. – Махачкала, 2006. – 164 с. 5. Деневизюк Д.А. Состояние, проблемы и направления развития социальной инфраструктуры Республики Дагестан / Д.А. Деневизюк, К.А.Омарова, Е.М. Елисеева // Региональные проблемы преобразования экономики. – 2012. – № 3. – С. 216-222. 6. Головне управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

Bibliography (transliterated): 1. Zhalilo Ya. A. Teoriia ta praktyka formuvannia efektyvnoi ekonomichnoi stratehii derzhavy: monohrafiia / Ya. A. Zhalilo. – K.: NISD, 2009. – 336 s. 2. Kuharska N. A. Kontseptsiya strategirovaniya sotsialno-ekonomicheskogo rozvitiya regionov Ukrainyi: [monografiya] / N. A. Kuharskaya. – Odessa: Feniks, 2011. – 88 s. 3. Smentyna N.V. Stratehichne planuvannya sotsialno-ekonomichnoho rozvytku na mezorivni: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia / N.V. Smentyna. – Odesa: ATLANT, 2015. – 300 s. 4. Deneviziuk D.A. Ustoychive razvitie goroda: voprosy teorii, otsenka i osnovnyie prioritety: dis... kandidata ekonom. nauk: 08.00.05 / Deneviziuk D.A. – Mahachkala, 2006. – 164 s. 5. Deneviziuk D.A. Sostoyanie, problemy i napravleniya razvitiya sotsialnoy infrastruktury Respubliki Dagestan / D.A. Deneviziuk, K.A.Omarova, E.M. Eliseeva // Regionalnyie problemy preobrazovaniya ekonomiki. – 2012. – № 3. – S. 216-222. 6. Holovne upravlinnia statystyky v Odeskyi oblasti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

Надійшла (received) 16.06.2015